



EUCultCom

European Studies of Intercultural Communication:
the EU experience for Ukraine

Курс

«Відносини Україна-ЄС у перспективі міжкультурної комунікації»

Марія Петрушкевич
Дмитро Шевчук
Роман Шулик

**Дидактичні матеріали
2025-2026 навчальний рік**

Національний університет «Острозька академія»

Jean Monnet Module Erasmus+

**"European Studies of Intercultural Communication:
the EU experience for Ukraine"**

№ 101126800 EuCultCom - ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Марія Петрушкевич

Дмитро Шевчук

Роман Шулик

**Відносини Україна-ЄС у
перспективі міжкультурної
комунікації**

Дидактичні матеріали

Острог 2026

Петрушкевич М., Шевчук Д., Шулик Р. Курс «Відносини Україна-ЄС у перспективі міжкультурної комунікації». 2025-2026 навчальний рік. Дидактичні матеріали. Острог, 2025. 60 с.

Мета курсу Відносини Україна-ЄС в перспективі міжкультурної комунікації». Курс дає змогу краще зрозуміти процес налагодження відносин між Україною та ЄС у контексті міжкультурної комунікації. У ньому розглядаються основні питання відносин та співпраці між ЄС та Україною. Ми приділимо увагу співпраці між офіційними інституціями України та інституціями ЄС. Деякі теми присвячені аналізу політичної комунікації між ЄС та Україною, російській агресії та моделям діалогу, платформам для діалогу між ЄС та Україною, а також європейським студіям в Україні. Мета цього курсу — надати студентам чітке розуміння сучасної ситуації в ЄС та Україні. Навчання за цим курсом дає знання та навички, необхідні для ефективної діяльності у сфері державної політики та громадянського суспільства, взаємодії з владою, а також впровадження успішного досвіду демократичного розвитку та модернізації політичних інститутів.



**Funded by
the European Union**

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the granting authority (European Education and Culture Executive Agency (EACEA)). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи грантодавця (Європейське виконавче агентство з питань освіти та культури (EACEA)). Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

Зміст

Тематика курсу	4
Конспект тематики курсу	5
ТЕМА 1.	
ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ВЗАЄМОДІЯ КУЛЬТУР	5
ТЕМА 2.	
МІЖКУЛЬТУРНИЙ ПОЛІЛОГ: ЄВРОПЕЙСЬКА КОМУНІКАТИВНА ТРАДИЦІЯ ТА УКРАЇНА	10
ТЕМА 3.	
ПОЛІТИЧНІ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС	15
ТЕМА 4.	
ЄВРОПЕЙСЬКА ТРАДИЦІЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА	21
ТЕМА 5.	
ТОЛЕРАНТНІСТЬ І МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС	28
ТЕМА 6.	
ГІБРИДНА ВІЙНА В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІСТЬ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ	34
ТЕМА 7.	
ЕГАЛІТАРНА КОМУНІКАЦІЯ: ФЕМІНІСТИЧНІ ТА ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	40
ТЕМА 8.	
МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СПОСІБ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ	50
ТЕМА 9.	
ПЛАТФОРМИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНА-ЄС	56

Тематика курсу

- ТЕМА 1. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ВЗАЄМОДІЯ КУЛЬТУР
- ТЕМА 2. МІЖКУЛЬТУРНИЙ ПОЛІЛОГ: ЄВРОПЕЙСЬКА КОМУНІКАТИВНА ТРАДИЦІЯ ТА УКРАЇНА
- ТЕМА 3. ПОЛІТИЧНІ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС
- ТЕМА 4. ЄВРОПЕЙСЬКА ТРАДИЦІЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА
- ТЕМА 5. ТОЛЕРАНТНІСТЬ І МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС
- ТЕМА 6. ГІБРИДНА ВІЙНА В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІСТЬ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ
- ТЕМА 7. ЕГАЛІТАРНА КОМУНІКАЦІЯ: ФЕМІНІСТИЧНІ ТА ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ
- ТЕМА 8. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СПОСІБ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ
- ТЕМА 9. ПЛАТФОРМИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНА-ЄС

Конспект тематики курсу

ТЕМА 1.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ВЗАЄМОДІЯ КУЛЬТУР

Європейська інтеграція — це не лише економічний і політичний процес об'єднання держав, а й складна культурна взаємодія, у якій національні традиції, мовні спільноти та ціннісні системи вступають у діалог, взаємно збагачуючись і водночас зберігаючи власну ідентичність. Розуміння цього культурного виміру є необхідною умовою для аналізу успіхів і труднощів європейського проєкту, а також для осмислення місця України в ньому.

Історія об'єднання Європи налічує кілька етапів. Перші кроки були зроблені у повоєнний період: у 1951 році створено Європейське об'єднання вугілля і сталі, покликане унеможливити нову війну між Францією та Німеччиною через економічну взаємозалежність. У 1957 році Римські договори заснували Європейське економічне співтовариство, а згодом — Євроатом. Ці організації поступово трансформувалися у Європейський Союз, юридично оформлений Маастрихтським договором 1992 року.

Паралельно розвивалися й інші інтеграційні структури: Рада Європи (1949), що опікується правами людини та демократичними стандартами; Шенгенська зона (з 1985 року), яка скасувала внутрішні кордони для вільного пересування людей; єврозона з єдиною валютою (з 1999–2002 років). Кожен із цих проєктів мав не лише економічну чи безпекову мету, а й культурну — сформувати спільний

європейський простір, у якому громадяни різних країн відчують належність до однієї спільноти.

Важливо зауважити, що європейська інтеграція ніколи не була лінійним чи безконфліктним процесом. Референдуми щодо конституційного договору у Франції та Нідерландах (2005), Brexit (2016–2020), кризові явища у євросоні — усе це свідчить про напругу між наднаціональною інтеграцією та збереженням національного суверенітету й культурної самобутності.

Культурний вимір інтеграції виявляється у кількох площинах. По-перше, це питання спільної європейської ідентичності — чи можливо поєднати лояльність до нації з відчуттям належності до "європейської родини". Дослідники виокремлюють концепцію "єдності в різноманітті" (*unity in diversity*), що є офіційним гаслом ЄС і передбачає не уніфікацію культур, а їхнє співіснування на основі спільних цінностей: демократії, прав людини, верховенства права, толерантності.

По-друге, культурна інтеграція реалізується через освітню політику. Програми студентського обміну, найвідомішою з яких є Erasmus (з 1987 року), дозволили мільйонам молодих європейців навчатися в інших країнах, опановувати іноземні мови та безпосередньо взаємодіяти з носіями інших культурних традицій. Це формує так зване "покоління Еразмус" — людей із транснаціональною ідентичністю, які легше сприймають культурне розмаїття.

По-третє, важливу роль відіграє мовна політика. ЄС офіційно визнає 24 мови, а принцип мовного плюралізму закріплений на інституційному рівні. Водночас на практиці англійська мова функціонує як *lingua franca* ділового та

наукового спілкування, що породжує дискусії про мовну ієрархію в межах формально рівноправного об'єднання.

По-четверте, культурна спадщина стала об'єктом спільної європейської політики: програми охорони пам'яток ЮНЕСКО, статус "Європейської столиці культури" (щороку присвоюється кільком містам), підтримка кіно- та мистецьких проєктів через програму "Креативна Європа" — усе це формує уявлення про спільний культурний простір при збереженні національної специфіки.

Механізми, що забезпечують культурну взаємодію в межах європейського проєкту, можна умовно поділити на інституційні, освітні, комунікативні та економічні.

Інституційні механізми включають діяльність Європейської комісії, Європарламенту та спеціалізованих агентств, які розробляють політику мультикультуралізму, антидискримінаційне законодавство, підтримують мовні меншини.

Освітні механізми — це не лише Erasmus+, а й програми шкільних обмінів, спільні освітні стандарти (Болонський процес, що стосується вищої освіти), визнання дипломів між країнами-членами.

Комунікативні механізми охоплюють медіапростір: транскордонне мовлення, спільні інформаційні кампанії, культурні заходи (Євробачення як приклад масової культурної комунікації, що об'єднує аудиторію різних країн).

Економічні механізми діють опосередковано: спільний ринок і вільне пересування працівників спонукають людей вивчати мови та адаптуватися до інших культурних норм у професійному середовищі, що є практичною формою міжкультурної комунікації.

З погляду теорії міжкультурної комунікації, європейська інтеграція є унікальним "полігоном", на якому втілюються моделі комунікативної акомодатії, культурного трансферу та формування гібридних ідентичностей. Класичні моделі (наприклад, вимірювання культур за Гірт Гофстеде — дистанція влади, індивідуалізм/колективізм, уникнення невизначеності) дозволяють пояснити, чому переговорний стиль, наприклад, скандинавських і південноєвропейських країн у структурах ЄС часто суттєво відрізняється.

Успішна міжкультурна комунікація в європейських інституціях вимагає розвинених навичок: толерантності до неоднозначності, здатності до перемикання комунікативних кодів, розуміння високо- та низькоконтекстних культур (за Едвардом Голлом), уміння працювати в багатомовному середовищі через синхронний переклад і культурне посередництво.

Водночас інтеграція породжує й виклики: культурні стереотипи між "старою" та "новою" Європою, напруження навколо міграційної політики, різне сприйняття секуляризму та релігії, конфлікт між глобалізаційними тенденціями і прагненням зберегти локальну ідентичність (феномен, який дослідники називають "глокалізацією").

Україна отримала статус країни-кандидата на вступ до ЄС у червні 2022 року, а переговорний процес офіційно розпочався у 2024 році. Це рішення має не лише геополітичне, а й глибоке культурне значення, адже підтверджує європейську ідентичність українського суспільства.

Культурний вимір євроінтеграції України виявляється у кількох аспектах: адаптація законодавства у сфері прав

людини та захисту меншин; розширення академічної мобільності та участь у програмах Erasmus+ і "Горизонт Європа"; популяризація української культури в європейському інформаційному просторі; протидія дезінформації через розвиток медіаграмотності.

Разом із тим існують виклики: необхідність подолання певних стереотипів про Україну в європейському суспільстві, потреба в масштабному вивченні іноземних мов, узгодження освітніх стандартів, а також збереження власної культурної самобутності в умовах глибокої інтеграції. Досвід країн Центральної та Східної Європи (Польщі, країн Балтії), які пройшли шлях євроінтеграції раніше, демонструє, що успішна адаптація можлива за умови поєднання відкритості до європейських цінностей із дбайливим ставленням до національної культурної спадщини.

Європейська інтеграція є багатовимірним процесом, у якому економічна й політична взаємодія нерозривно пов'язана з культурним діалогом. Успіх цього проєкту залежить від здатності його учасників розвивати ефективні механізми міжкультурної комунікації, що дозволяють поєднувати спільні цінності з повагою до національного розмаїття. Для України євроінтеграція є не лише зовнішньополітичним курсом, а й процесом культурного самовизначення, що потребує усвідомленого розвитку компетентностей міжкультурної взаємодії на всіх рівнях суспільства.

ТЕМА 2.

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ПОЛІЛОГ:

ЄВРОПЕЙСЬКА КОМУНІКАТИВНА ТРАДИЦІЯ ТА УКРАЇНА

Якщо діалог передбачає взаємодію двох сторін, то сучасний європейський культурний простір дедалі частіше описують у термінах полілогу — одночасної багатосторонньої взаємодії численних культурних, мовних і ціннісних систем. Це поняття точніше відображає реальність об'єднаної Європи, де взаємодіють не дві, а десятки національних культур, регіональних традицій, релігійних спільнот і соціальних груп. Розуміння механізмів міжкультурного полілогу є ключовим для аналізу як внутрішньоєвропейських процесів, так і місця України в загальноєвропейському культурному контексті.

Термін "полілог" (від грец. *polys* — багато та *logos* — слово, мовлення) позначає форму комунікації, у якій бере участь більше двох сторін одночасно, причому кожна зберігає власну суб'єктність і не розчиняється в позиції інших учасників. На відміну від монологу (одностороннього мовлення) і діалогу (двосторонньої взаємодії), полілог передбачає складнішу мережеву структуру зв'язків, де голоси накладаються, доповнюють, а часом і суперечать один одному.

У контексті міжкультурної комунікації полілог означає одночасну взаємодію кількох культурних традицій у спільному комунікативному просторі — без установлення ієрархії "головної" та "другорядних" культур. Це принципово відрізняє полілогічну модель від асиміляційної (коли одна культура поглинає інші) чи навіть від класичної

діалогічної моделі "культура А — культура Б", яка не завжди відображає складність реальних мультикультурних суспільств.

Ключовими ознаками культурного полілогу є: множинність рівноправних учасників; відсутність єдиного комунікативного центру; динамічність і незавершеність (полілог не має "фінальної" точки, він постійно відтворюється); толерантність до суперечностей як умова існування системи, а не її загроза.

Європа є історично сформованим простором культурного полілогу. Ще з часів Середньовіччя через торговельні шляхи, університети, релігійні паломництва та дипломатичні контакти на континенті склалася мережа взаємопроникних культурних впливів: латинська вченість, візантійська спадщина, ісламський вплив через Іберійський півострів, скандинавські традиції, слов'янський культурний ареал.

Сучасний європейський полілог інституціоналізований через низку механізмів. По-перше, це офіційна багатомовність Європейського Союзу — жодна з 24 офіційних мов не має статусу "головної", що символічно закріплює принцип рівноправності голосів. По-друге, це принцип субсидіарності, згідно з яким рішення приймаються на найнижчому можливому рівні, що дозволяє зберігати регіональну й місцеву специфіку в межах загальноєвропейської системи. По-третє, це підтримка культурних меншин і регіональних мов через Європейську хартію регіональних мов або мов меншин (1992), яка захищає, наприклад, каталонську, баскську, фризську, лужицьку мови.

Важливим виявом полілогу є й культура публічних дебатів у європейських інституціях, де представники різних національних делегацій, політичних груп і громадянського суспільства одночасно артикулюють різні позиції з приводу спільних рішень — від економічної політики до питань міграції чи екології.

Окремим важливим виміром полілогу є взаємодія не лише держав, а й регіонів. Політика регіонального розвитку ЄС (Cohesion Policy) та інституція Комітету регіонів свідчать про визнання того, що культурна й економічна різноманітність регіонів — це ресурс, а не перешкода для інтеграції.

Прикладами міжрегіональної співпраці є єврорегіони — транскордонні об'єднання територій сусідніх держав, що спільно реалізують економічні, екологічні та культурні проєкти. Наприклад, єврорегіон "Буг" об'єднує прикордонні території Польщі, Білорусі та України, а єврорегіон "Карпатський" — регіони кількох центральноевропейських країн, включно з українським Закарпаттям. Такі об'єднання дозволяють вирішувати спільні проблеми (інфраструктура, екологія, туризм) через безпосередню комунікацію на регіональному рівні, часто оминаючи бюрократичні бар'єри національних урядів.

Дослідники регіоналізму зазначають, що саме регіональний рівень взаємодії часто виявляється продуктивнішим для міжкультурного порозуміння, оскільки він ґрунтується на реальних, практичних потребах населення прикордонних територій, а не на абстрактних геополітичних конструкціях.

Одним із найскладніших аспектів європейського полілогу є взаємодія ціннісних систем. Формально Договір про Європейський Союз (стаття 2) закріплює спільні цінності: людську гідність, свободу, демократію, рівність, верховенство права, повагу до прав людини, включно з правами осіб, які належать до меншин.

Проте на практиці інтерпретація цих цінностей у різних країнах-членах суттєво варіюється. Питання секуляризму, сімейних цінностей, ставлення до релігії, балансу між індивідуальними правами й колективними традиціями по-різному вирішуються, наприклад, у Швеції та Польщі, у Нідерландах та Угорщині. Це породжує постійні дискусії та навіть конфлікти всередині ЄС (наприклад, суперечки щодо верховенства права з окремими країнами Центральної Європи).

Водночас саме здатність утримувати ці розбіжності в межах спільного правового та комунікативного простору, не переходячи до відкритого розколу, є свідченням життєздатності полілогічної моделі. Європейські цінності функціонують не як жорсткий уніфікований кодекс, а як рамка для постійних перемовин щодо їхнього конкретного змісту.

Практична міжкультурна комунікація в умовах полілогу вимагає особливих компетентностей. На відміну від класичних моделей "комунікації двох культур", тут необхідне вміння одночасно утримувати в полі уваги кілька культурних референтних рамок, розпізнавати культурні коди без спрощеного протиставлення "своє — чуже", а також діяти в ситуаціях, коли єдиної "правильної" культурної норми просто не існує.

Важливу роль у формуванні такої компетентності відіграють інституції культурної дипломатії, транснаціональні медіа, міжнародні освітні програми та цифрові платформи, які дозволяють одночасну комунікацію представників десятків культур у спільному інформаційному просторі. Водночас цифровізація породжує і нові виклики полілогу — алгоритмічну фрагментацію аудиторій, формування "інформаційних бульбашок", що можуть послаблювати реальну багатоголосу взаємодію, підміняючи її ілюзією різноманітності.

Для України участь у європейському полілозі означає не просто адаптацію до "спільних стандартів", а долучення власного автентичного голосу до багатоголосої європейської розмови — зі збереженням і представленням української культурної специфіки, історичного досвіду та цінностей, вироблених у власній традиції.

Міжкультурний полілог є найбільш точною моделлю для опису сучасного європейського культурного простору, оскільки враховує реальну множинність і рівноправність культурних голосів, відсутність єдиного центру та постійну динаміку узгодження цінностей. Успішність європейського проєкту значною мірою залежить від здатності зберігати цю багатоголосу структуру, не скочуючись ані до уніфікації, ані до розколу. Для України розуміння логіки полілогу є важливим інструментом для усвідомленої й гідної участі в загальноєвропейському культурному діалозі.

ТЕМА 3.

ПОЛІТИЧНІ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Політична комунікація є одним із найважливіших інструментів реалізації зовнішньополітичного курсу держави та водночас — особливою формою міжкультурної взаємодії, у якій стикаються не лише інтереси, а й комунікативні традиції, риторичні стилі та ціннісні коди різних політичних культур. Взаємодія України та Європейського Союзу є показовим прикладом того, як політична комунікація функціонує на перетині дипломатії, публічної риторики та міжкультурного діалогу. Розуміння принципів і механізмів такої комунікації є необхідним для аналізу процесу євроінтеграції України.

Політична комунікація визначається як процес передавання політично значущої інформації між суб'єктами політики (державами, інституціями, політичними діячами) та громадськістю з метою формування певних уявлень, позицій чи мобілізації підтримки. У межах міждержавних відносин, зокрема відносин Україна–ЄС, можна виділити кілька базових принципів.

Принцип публічної відкритості передбачає, що значна частина переговорного процесу супроводжується публічними заявами, прес-конференціями, офіційними комюніке, які призначені не лише для сторін перемовин, а й для широкої громадськості обох сторін.

Принцип інституційної багаторівневості означає, що комунікація відбувається одночасно на кількох рівнях: міждержавному (саміти, двосторонні зустрічі), інституційному (Європейська комісія, Європарламент, Рада

ЄС), громадянському (неурядові організації, аналітичні центри) та медійному.

Принцип символічної насиченості відображає те, що політична комунікація активно використовує символи, ритуали й наративи — підписання угод, візити високопосадовців, використання прапорів і гімнів, що надає повідомленню додаткового емоційного та ідентифікаційного виміру.

Принцип адаптивності до цільової аудиторії передбачає, що одне й те саме політичне повідомлення часто по-різному формулюється для внутрішньої аудиторії (наприклад, для громадян країн-членів ЄС, які можуть скептично ставитися до розширення) і для зовнішньої аудиторії (громадян країни-кандидата, яка прагне членства).

Політична комунікація між Україною та ЄС не є суто технічним обміном інформацією — вона відбувається в межах ширшого міжкультурного діалогу, у якому проявляються відмінності комунікативних традицій.

Європейська політична культура здебільшого орієнтована на консенсусну модель прийняття рішень, що передбачає тривалі узгодження, компроміси та багатосторонні консультації перед ухваленням будь-якого рішення. Українська політична традиція, що формувалася в умовах перехідного суспільства й перманентних криз, часто демонструє більш динамічний, персоналізований стиль комунікації з акцентом на швидкому реагуванні та емоційній виразності.

Ця відмінність нерідко породжує непорозуміння: те, що в українському публічному дискурсі сприймається як

рішучість і принциповість, у брюссельському бюрократичному середовищі може тлумачитися як недостатня послідовність процедур; натомість повільність європейських інституційних процедур в Україні часто сприймається як брак політичної волі чи бюрократична тяганина.

Ефективна міжкультурна політична комунікація вимагає розуміння цих відмінностей і вироблення спільної комунікативної рамки — використання узгодженої термінології (наприклад, чітких критеріїв "виконання Копенгагенських критеріїв" чи "глав переговорного процесу"), яка дозволяє уникати двозначних тлумачень.

Комунікація навколо євроінтеграційного курсу України пройшла кілька етапів. На початковому етапі (1990-ті — початок 2000-х років) переважала риторика "повернення до Європи" — наратив, що позиціонував європейську інтеграцію як відновлення історично й культурно "природного" місця України в європейській цивілізації.

Після підписання Угоди про асоціацію (2014) та впровадження безвізового режиму (2017) комунікація змістилася в бік практичних результатів інтеграції — конкретних реформ, гармонізації законодавства, ёсопотічних вигод від зони вільної торгівлі. Ключовим комунікативним інструментом стало поняття "європейського вибору", закріплене на конституційному рівні в 2019 році як стратегічний курс держави.

Після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році комунікаційна парадигма зазнала суттєвих змін. Надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС (червень

2022) та початок офіційних переговорів (2024) супроводжувалися новим наративом — "Україна боронить європейські цінності", який поєднував гуманітарний, безпековий та ціннісний виміри комунікації. Цей наратив виявився надзвичайно ефективним у формуванні солідарності європейської громадськості, оскільки апелював не лише до раціональних інтересів, а й до спільної системи цінностей.

Політична комунікація стала важливим інструментом мобілізації та легітимізації європейської підтримки України. Ця підтримка реалізується через кілька каналів: фінансову допомогу (макрофінансова допомога, Механізм для України), військово-технічну підтримку через Європейський фонд миру, гуманітарну допомогу, а також політичну підтримку через резолюції Європарламенту та заяви Європейської ради.

Комунікаційний вимір цієї підтримки включає регулярні візити європейських лідерів до Києва, публічні виступи на підтримку України в Європарламенті, соціальні кампанії солідарності (використання синьо-жовтої символіки в громадських просторах європейських міст), а також активну присутність теми України в європейських медіа.

Водночас у комунікації навколо підтримки України існують і виклики: явище "втоми від війни" в частини європейської громадськості, необхідність постійного роз'яснення довгострокових вигод підтримки України для безпеки й економіки самого ЄС, а також потреба протидії дезінформаційним наративам, що поширюються через

ворожі інформаційні кампанії та спрямовані на підірив довіри до України серед європейських аудиторій.

Ефективна стратегічна комунікація в цьому напрямі передбачає узгоджену роботу українських дипломатичних, урядових та громадських структур із європейськими партнерами, зокрема через інструменти публічної дипломатії, роботу з журналістами, аналітичними центрами та лідерами громадської думки.

Окремим важливим напрямом є внутрішня комунікація, спрямована на пояснення громадянам України змісту й наслідків реформ, необхідних для євроінтеграції. Модернізація стосується судової системи, антикорупційної інфраструктури, децентралізації, дерегуляції економіки, реформування державного управління.

Успішна комунікація реформ вимагає дотримання кількох умов: прозорості щодо цілей і термінів реформ; послідовного роз'яснення зв'язку між конкретними змінами (наприклад, реформою судочинства) і стратегічною метою (членством в ЄС); залучення громадянського суспільства як посередника між державою та громадянами; використання зрозумілої, не бюрократизованої мови в комунікації з широкою аудиторією.

Важливим є також подолання розриву між офіційним наративом про "європейські стандарти" та повсякденним досвідом громадян, які часто стикаються з повільністю або суперечливістю реформ на практиці. Довіра до євроінтеграційного курсу значною мірою залежить від того, наскільки комунікація влади відповідає

реальним, відчутним змінам у житті людей, а не залишається суто декларативною.

Політична комунікація між Україною та Європейським Союзом є багатовимірним процесом, що поєднує дипломатичні, інституційні та публічні канали взаємодії. Вона розгортається в межах ширшого міжкультурного діалогу, у якому проявляються відмінності комунікативних традицій, і водночас формує спільний ціннісний і стратегічний наратив, особливо актуалізований після 2022 року. Успіх євроінтеграційного курсу України залежить не лише від інституційних реформ, а й від якості комунікаційної роботи — як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівнях.

ТЕМА 4.

ЄВРОПЕЙСЬКА ТРАДИЦІЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА

Філософія діалогу – основні ідеї, принципи, моральні засади

Філософія діалогу є специфічним напрямом філософської думки 20 ст. переважно в європейському контексті, вона пов'язана з діалогічною етикою. Філософія діалогу лише в одній з площин пов'язана з об'єктивним дослідженням останнього. Тут діалог це не предмет, а вихідний пункт осмислення. Перш ніж аналізувати діалог як феномен цей напрямок філософії застосовує діалогічний спосіб осмислення буття і світу людини.

Діалогічна філософія орієнтується не на об'єктивний аналіз та розуміння діалогу як такого, а на послідовний діалогічний погляд на людину, виявлення і осмислення діалогічних принципів не лише в житті людини, а й функціонуванні спільнот.

Загальноприйняте *визначення діалогу*: це реальна або відображена (художніми засобами) розмова двох суб'єктів. Проте, на думку українського філософа Віктора Малахова таке тлумачення поняття не зовсім вірне, можна говорити і про певну альтернативу. Виходячи з етимології слова у ньому присутнє поняття «наскрізного руху, взаємності, розподіленої дії», тому діалог можна розуміти як розподілений логос (розподілену мову, слово, смисл), або як те, що перетинає межі окремого логосу, пов'язує його з іншими.

Головне у діалозі: розподіл, поширення смислу, його трансцендентування за межі одиничного суб'єкта.

Діалог – це смисл, що переступає власні межі або відкриває для себе необхідність власного смислу. А філософія діалогу – це філософія суб'єктивності у якій усвідомлюється потреба фундаментальної перебудови власних засад з огляду на передумову спілкування з Іншим.

Філософія діалогу – це філософія спілкування, комунікації. Вона є необхідним етапом переходу європейської суб'єктивності до нових актуальних варіантів людської відкритості та творчого спілкування з Іншим.

Головна роль діалогу: це спосіб безпосереднього входження людини (з її суб'єктивними характеристиками) в мережу міжсуб'єктивних зв'язків. Тут основою діалогу є предметна його фіксація як інтелектуального процесу, пов'язаного з перетворенням логосу (смислу, думки, слова).

Предметне розрізнення діалогу та дискусії: мета дискусії – спростувати, заперечити думку опонента, позбутися її. Мета діалогу – відкритися перед іншим, зрозуміти його позицію, суб'єктивувати.

Головне завдання філософії діалогу: не лише його об'єктивне тлумачення, а також рефлексування діалогічної позиції як такої.

У європейському контексті ідеї філософії діалогу розвивають: Фрідріх Шлеєрмахер, Вільгельм фон Гумбольдт, Людвіг Феєрбах, Сьорен К'єркегор, Герман Коген, Габріель Марсель, Михайло Бахтін, Юрген Габермас, Карл-Отто Апель.

Діалог та розуміння Іншого (М. Бубер)

Мартін Бубер – філософ-екзистенціаліст 20 ст. Центральним поняттям філософії Мартіна Бубера є діалог. Можливі два варіанти діалогу: «Я і Ти» і «Я і Воно».

В «Я і Ти» людина ставиться до того, що перебуває поза нею, як до подоби самої себе – живої, цінної, здатної мислити і відчувати, як до рівного собі. В «Я і Воно» все, що знаходиться поза людиною, постає неодухотвореними об'єктами.

Людина здатна ставитися до інших людей, природи чи Бога однаково і як до «Ти» і як до «Воно». В діалозі з «Воно» проявляється ієрархія, певна впорядкованість. Натомість в діалозі з «Ти» проявляється свобода. Обидва види діалогу необхідні, але людина не може бути повноцінною, живучи тільки в діалозі «Я і Воно».

М. Бубер називає три найважливіші сфери, в яких реалізується зв'язок між «Я» і «Ти». Він розглядає ці зв'язки як універсальні, значимі не тільки для живих істот. «Я і Ти» зв'язок реалізується не тільки між людьми, він виявляється й по відношенню до інших істот та речей.

Тому М. Бубер виділяє можливі сфери діалогічної взаємодії:

- Перша сфера – це зв'язок з природою. Тут відношення невербальне. Створіння відповідають людині зустрічним рухом, але вони не в змозі нас досягти, наше «Ти», звернене до них, завмирає на межі мови.

- Друга сфера – це зв'язок з людьми. Тут стосунки очевидні і приймають мовну форму. Ми можемо давати і брати «Ти».

- Третя сфера спілкування з духовними сутностями. Тут ставлення невідоме, але розкриває себе – невербально, не породжуючи мову. Ми не чуємо ніякого «Ти», але все ж відчуваємо поклик, і ми відповідаємо, творячи образи, думаючи, діючи. Ми говоримо своєю суттю, не в силах вимовити «Ти» фізично.

Філософська теорія М. Бубера значною мірою посприяла утвердженню ідей та принципів рівноправної міжкультурної комунікації в сучасному європейському контексті.

Міжкультурний діалог в Україні: етнографічне районування

Етнографічне районування – це поділ певної території на локальні культурно-побутові групи населення – етнографічні групи, представники яких мають спільні мовні, звичаєві та господарські риси. Ці особливості формуються під впливом природного середовища, історичного розвитку кожної групи, а також етнокультурних взаємозв'язків із сусідніми народами.

Таке районування базується на локальних відмінностях народної культури, яка охоплює як духовну, так і матеріальну складову. Усі елементи народної культури органічно взаємопов'язані між собою та мають традиційний характер. Саме традиційна культура виступає важливою етнодиференціюючою ознакою населення певного регіону.

Природне середовище та історичні умови розвитку окремих етнографічних регіонів сприяли формуванню певних типів культури, що характеризуються особливостями занять населення, побуту, громадської організації, вірувань, обрядів тощо. У межах невеликих географічних територій рівень подібності культурних складників є вищим, тоді як у межах більших регіонів він поступово зменшується. Саме тому етнографічне районування країн є складним і має кілька ступенів.

Етнокультурні регіони України – це території поширення української мови, тобто історичні етнокультурні

регіони, у межах яких проживає українське населення. Історико-етнокультурні регіони України можна поділити на 3 частини:

- Західна Україна (Волинь, Закарпаття, Північна Буковина, Північна Мармарощина, Східна Галичина)

- Східна Україна (Поділля, Наддніпрянщина, Слобожанщина)

- українські території поза офіційною територією, що входять в етнічні території України (Берестейщина, Донщина, Західна Галичина, Кубань, Підляшся, Стародубщина та Холмщина, які розташовані в Республіці Білорусь, Республіці Польща та російській федерації).

Історично-етнографічний регіон є окремою етнотериторіальною частиною певного етносу, населення якої сформувалося під впливом спільного історичного розвитку та вирізняється характерними етнічними рисами. Назви таких регіонів мають історичне походження і збереглися в писемних джерелах, місцевій символіці, а також у колективній історичній пам'яті населення.

У системі етнографічного районування історично-етнографічний регіон розглядається як базова одиниця, адже його формування пов'язане з давніми етнічними традиціями та походженням населення. Найчастіше основою його виникнення були давні племінні об'єднання. Водночас на становлення своєрідних історико-етнографічних рис регіону впливали не лише історичні процеси, а й специфіка природного середовища, у якому проживало його населення.

В Україні історично склалося *п'ятнадцять історично-етнографічних регіонів*: Середня Наддніпрянщина, Полісся, Волинь, Поділля, Галичина, Підкарпатська Русь (Підкарпатська Україна), Буковина,

Покуття, Південна Бессарабія, Таврія, Крим, Запорізька Січ, Донщина, Слобожанщина, Сіверщина.

На українському етнічному ґрунті нині зберіглося *п'ять етнографічних груп*: гуцули, бойки, лемки, поліщуки та литвини.

Міжкультурний діалог в Україні: представленість релігій

Міжкультурний діалог в релігійній площині в Україні засновується переважно на християнському ґрунті, різних деномінаціях та християнських церквах. Значною мірою такий діалог є політизованим та відображає соціальну, політичну та історичну ситуацію в сучасній Україні.

За даними Державної служби з етнополітики й свободи совісті в Україні на 1 січня 2024 року було 36 195 релігійних громад, 552 монастирі та 201 духовний навчальний заклад. Найбільше релігійних громад і монастирів у Львівській області.

Найбільше громад все ще належать УПЦ Московському Патріархату – 29%, Православній Церкві України належать 22% громад, на третьому місці – Українська Греко-Католицька Церква (майже 10% громад). За кількістю монастирів ПЦУ на четвертому місці після УПЦ МП, якій належать 39% монастирів, Римо-Католицької Церкви (22% монастирів) та УГКЦ (20%).

За опитуванням Центру Разумкова, наприкінці 2023 року до Московського Патріархату себе відносили лише 5,6% громадян, тоді як 42,2% відносили себе до Православної Церкви України (понад 55% виступали за заборону РПЦ), 11% належали до вірян УГКЦ, 1,2% до Римо-Католицької Церкви, а 13,4% – до жодного віросповідання (проте, переконаними атеїстами є лише 2,8%).

Найбільше духовних навчальних закладів (19%) мають Всеукраїнський Союз Церков євангельських християн-баптистів та ПЦУ (13%). Загалом в Україні представлені громади понад 90 різноманітних релігійних конфесій і течій.

ТЕМА 5.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ І МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Толерантність є однією з фундаментальних категорій сучасної теорії міжкультурної комунікації, оскільки саме вона визначає можливість продуктивної взаємодії між носіями різних культурних, релігійних, мовних та світоглядних систем. У європейському контексті толерантність стала не просто моральною чеснотою, а інституційно закріпленим принципом суспільного устрою. Для України питання толерантності набуває особливої гостроти в умовах війни, коли суспільство змушене водночас захищати власну ідентичність і залишатися відкритим до європейських цінностей плюралізму. У цій темі розглядається філософське підґрунтя толерантності, її роль в європейському міжкультурному діалозі та специфіка формування толерантного простору в українському суспільстві.

Поняття толерантності (від лат. *tolerantia* — терпіння, витримка) має тривалу історію філософського осмислення. У класичному розумінні, сформованому в епоху Просвітництва, толерантність визначалася насамперед як релігійна віротерпимість — право людини сповідувати власні релігійні переконання без переслідувань з боку держави чи інших конфесій. Джон Локк у "Листі про толерантність" (1689) обґрунтував ідею розмежування сфер держави та церкви, заклавши підвалини секулярного розуміння толерантності.

У XX столітті поняття толерантності суттєво розширилося, вийшовши за межі релігійної проблематики та охопивши питання етнічної, культурної, гендерної, світоглядної різноманітності. Важливий внесок у філософське осмислення толерантності зробили представники ліберальної традиції (Джон Ролз, Ісая Берлін), які розглядали толерантність як необхідну умову співіснування в умовах "розумного плюралізму" — визнання того, що в межах одного суспільства завжди існуватимуть різні, часом несумісні системи цінностей, і завдання політичного устрою — забезпечити їхнє мирне співіснування, а не примусову уніфікацію.

Водночас філософи звертають увагу на так званий "парадокс толерантності", сформульований Карлом Поппером: необмежена толерантність до нетолерантних ідей і практик може призвести до знищення самої толерантності. Це породжує складне питання про межі толерантності — чи можна, і за яких умов, толерантно ставитися до поглядів, що самі заперечують право на існування інших. Це питання є принципово важливим для сучасного європейського суспільства, яке стикається з викликами радикалізації, екстремізму та інформаційних маніпуляцій.

Важливо розрізняти толерантність як пасивне "терпіння" відмінностей (мінімалістське розуміння) і толерантність як активне визнання цінності культурного розмаїття, готовність до діалогу та взаємного пізнання (максималістське розуміння). Саме друге, розширене розуміння лежить в основі сучасної європейської концепції міжкультурного діалогу.

У європейському контексті толерантність інституціоналізована на кількох рівнях. На правовому рівні вона закріплена в Європейській конвенції з прав людини (1950), Хартії основних прав Європейського Союзу (2000), а також у національних конституціях та антидискримінаційному законодавстві країн-членів. Ці документи гарантують свободу совісті, віросповідання, вираження поглядів, а також забороняють дискримінацію за ознаками раси, статі, релігії, сексуальної орієнтації, інвалідності чи іншими характеристиками.

На інституційному рівні толерантність підтримується через діяльність спеціалізованих органів — Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ECRI) при Раді Європи, Агентства Європейського Союзу з основних прав (FRA), а також через численні освітні програми, спрямовані на виховання культури поваги до розмаїття вже зі шкільного віку.

На суспільному рівні толерантність виявляється у повсякденних практиках мультикультурних європейських міст, де співіснують представники десятків національностей, релігій і культурних традицій. Утім, європейський досвід також демонструє й труднощі практичної реалізації толерантності: дискусії навколо міграційної політики, зростання популярності праворадикальних партій, суперечки щодо релігійних символів у публічному просторі (наприклад, дискусії про носіння хіджабу у Франції) свідчать про те, що толерантність залишається предметом постійних суспільних перемовин, а не остаточно вирішеним питанням.

Важливим є розуміння того, що європейська толерантність не тотожна байдужості чи культурному релятивізму без меж — вона поєднується з чіткою правовою рамкою захисту прав людини, яка встановлює межі допустимого й неприпустимого, зокрема щодо мови ворожнечі, дискримінації та насильства на ґрунті ненависті.

Формування культури толерантності в українському суспільстві має власну історичну специфіку, зумовлену багатовіковою поліетнічністю та поліконфесійністю українських земель, а також складним досвідом тоталітарного минулого, коли примусова уніфікація підминювала природне культурне розмаїття.

Після здобуття незалежності Україна законодавчо закріпила принципи рівності громадян незалежно від етнічного походження, мови, релігії, що знайшло відображення в Конституції та профільному законодавстві про національні меншини. Водночас формування реальної толерантної культури — не лише на правовому, а й на суспільному рівні — є тривалим процесом, який передбачає розвиток освітніх програм, медіаграмотності, діяльність громадянського суспільства.

Важливу роль у формуванні толерантного простору відіграють освітні ініціативи, спрямовані на виховання поваги до різноманітності серед молоді, діяльність правозахисних та громадських організацій, а також процес євроінтеграції, що передбачає гармонізацію українського антидискримінаційного законодавства з європейськими стандартами. Водночас українське суспільство, як і будь-яке інше, продовжує долати внутрішні виклики — стереотипи щодо окремих груп населення, недостатню обізнаність про

права меншин, випадки дискримінації, які потребують системної уваги з боку держави й суспільства.

Повномасштабне вторгнення Росії у лютому 2022 року поставило перед українським суспільством складне питання: як зберегти толерантність і відкритість у ситуації екзистенційної загрози національному існуванню. З одного боку, війна консолідувала українську політичну націю навколо спільних цінностей свободи, гідності та європейського вибору, продемонструвавши, що громадянська єдність можлива без етнічної чи мовної уніфікації — представники різних етнічних груп, мов і релігійних традицій в Україні однаково стали на захист держави.

З іншого боку, війна актуалізувала складні питання, пов'язані з толерантністю до всього, що асоціюється з культурою держави-агресора, — використання російської мови в публічному просторі, ставлення до російськомовних громадян України, декомунізаційні та деколонізаційні процеси щодо топоніміки й культурної спадщини. Ці процеси демонструють важливу теоретичну проблему: толерантність не означає нейтральності щодо агресії чи відмови від захисту власної культурної та політичної суб'єктності. Українське суспільство виробляє нову модель толерантності, яка поєднує повагу до внутрішнього мовного й культурного розмаїття власних громадян із чіткою позицією неприйняття імперської культурної й політичної експансії.

Водночас війна створює й ризики: посттравматичний стан суспільства, поширення ворожих наративів, спрямованих на розкол за мовною чи регіональною

ознакою, потребують свідомої роботи з підтримки внутрішньої суспільної згуртованості. У цьому контексті європейський досвід балансування між захистом прав меншин і забезпеченням національної безпеки (наприклад, досвід балтійських держав у відносинах з Росією) є важливим орієнтиром для української практики.

Толерантність є складним, багатовимірним феноменом, що поєднує філософське обґрунтування, правове закріплення та практичну реалізацію в повсякденній міжкультурній взаємодії. Європейський досвід демонструє, що толерантність — це не остаточно вирішене питання, а постійний процес суспільних перемовин у межах чіткої правової рамки захисту прав людини. Для України формування толерантного простору відбувається в особливо складних умовах війни, що вимагає вироблення нової моделі, яка поєднує внутрішню єдність і повагу до розмаїття з рішучим захистом національної суб'єктності перед обличчям агресії.

ТЕМА 6.

ГІБРИДНА ВІЙНА В УКРАЇНІ:

НЕОБХІДНІСТЬ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

Поняття та основні характеристики гібридної війни

Гібридною війною називають особливу форму розвитку та загострення конфліктів, характерну для 21 століття. Її особливістю є одночасне або послідовне використання державних і недержавних ресурсів, традиційних та сучасних способів боротьби, різноманітних стратегій і методів підривної діяльності, а також інструментів кібервійни. Усе це застосовується для досягнення визначених політичних цілей.

Водночас поняття «гібридна війна» не закріплене в міжнародно-правових документах. Сам термін почав формуватися у 1990 роках у межах наукового дискурсу, започаткованого дослідниками Р. Волкером (1954; США) та В. Неметом (1962; США). Широкого розголосу поняття набуло після виходу у 2007 році праці американського дослідника Ф. Гоффмана (1958; США) «Конфлікт у XXI столітті. Поява гібридних війн».

Використання окремих елементів, які сьогодні відносять до гібридної війни, було характерним для воєнних конфліктів ще в минулому. Проте поєднання традиційних способів боротьби з новітніми інструментами, серед яких кібертехнології, соціальні мережі, агресивна пропаганда, економічний тиск, ядерний шантаж та інші засоби, створює якісно новий тип протистояння. Саме це дає підстави розглядати гібридну війну як особливе й унікальне явище сьогодення.

Основні характеристики гібридної війни

Гібридне протистояння охоплює одночасно цілу низку сфер: військову, дипломатичну, політичну, правову, психологічну, фінансово-економічну, соціальну, ідеологічну та інформаційну. Ці напрями не існують ізольовано, а комбінуються між собою та, залежно від поставленої мети, використовуються як своєрідна зброя для досягнення воєнно-політичних результатів.

Важливою рисою гібридної війни є функціонування єдиного центру координації, який спрямовує діяльність як звичайних, так і нерегулярних сил. До останніх можуть належати пропагандистські, терористичні та кримінальні структури. Ключовим інструментом такого протистояння є створення або підтримання державою-агресором внутрішніх суперечностей та конфліктних ситуацій у державі, проти якої спрямована агресія. При цьому агресор часто офіційно заперечує свою участь у конфлікті, приховує реальні механізми його виникнення, перебіг подій та справжніх організаторів.

Характерні ознаки гібридної війни:

- політичні та медійні завдання мають пріоритет над безпосередніми військовими цілями, а військові дії підпорядковуються їм;
- у межах одного конфлікту комбінуються класичні способи ведення війни з новітніми методами;
- регулярні збройні сили можуть таємно й обмежено використовуватися на окремих ділянках конфлікту;
- до протистояння залучаються нерегулярні формування, зокрема терористичні організації, сепаратистські рухи та партизанські сили;
- особливе, а в багатьох випадках визначальне значення мають пропаганда та інформаційно-психологічні

операції, спрямовані на формування потрібних агресору поглядів у суспільстві.

Основні способи ведення гібридної війни:

- фінансове забезпечення та безпосередня організація або здійснення державного тероризму;
- сприяння поширенню та посиленню сепаратистських настроїв;
- створення або стимулювання появи псевдодержавних утворень;
- постачання зброї, матеріальних ресурсів, а також навчання й підготовка нерегулярних формувань, терористичних загонів та бойовиків, сформованих із місцевих жителів;
- підтримання серед населення конфліктної території постійного відчуття небезпеки та страху за власне життя.

Інструменти гібридного протистояння використовуються не лише державами. Їх також активно застосовують воєнізовані терористичні організації.

Гібридна війна в Україні

Особливо важливим поняття «гібридна війна» стало після початку у 2014 році агресії російської федерації проти України. Наслідками цієї агресії стали окупація Автономної Республіки Крим, а також окремих районів Донецької та Луганської областей (ОРДЛО). Російська агресія сприяла значному розширенню змісту поняття гібридної війни та активізувала наукове й політичне осмислення цього явища як самостійного феномена.

Агресивна політика рф щодо України розглядається як спроба встановлення гібридного світового порядку. Така модель передбачає:

- повернення до міжнародного устрою, характерного для періоду холодної війни, із новою поляризацією світу та довільним трактуванням положень міжнародного права;

- використання та маніпулювання демократичними принципами й стандартами для легітимації політики масової дезінформації та брехні;

- поступове поширення впливу шляхом створення псевдореспублік і залучення сепаратистських та терористичних угруповань;

- послаблення авторитету та легітимності законної влади, а також штучне загострення внутрішніх суперечностей у державі, яка стала об'єктом агресії;

- формування за допомогою пропаганди та репресивних механізмів усередині рф і на окупованих територіях своєрідної закритої квазіреальності;

- обґрунтування агресивної політики необхідністю «захисту співвітчизників» і «співгромадян», що пов'язується з ідеологією «русского міра»;

- представлення гібридної агресії як «громадянської війни», тоді як сама держава-агресор намагається позиціонувати себе як «миротворця» та посередника, одночасно звинувачуючи жертву агресії у нападі.

Повномасштабне вторгнення рф в Україну, розпочате в лютому 2022 року, продемонструвало, що гібридні методи можуть використовуватися і як підготовчий етап до відкритої збройної агресії. Їх застосування дає можливість виявляти слабкі сторони оборони противника, після чого може здійснюватися безпосереднє військове захоплення територій суверенної держави. Водночас елементи гібридної війни продовжують використовуватися і під час відкритих бойових дій. Про це, зокрема, свідчить намагання російського керівництва приховати реальний

характер конфлікту та стерти межу між війною і миром, використовуючи формулювання «спеціальна військова операція».

Протидія гібридній війні та комунікативні стратегії відновлення

Ефективна протидія гібридній агресії потребує комплексного підходу та передбачає:

- створення й упровадження альтернативних стратегій протидії, у яких важливе місце відводиться силам спеціальних операцій;
- забезпечення здатності критичної інфраструктури протистояти навмисним атакам і руйнуванням, а також швидко та гнучко відновлювати свою роботу після завданої шкоди;
- максимально ефективне використання інформаційно-комунікаційних ресурсів, зокрема можливостей публічної дипломатії, співпраці державних органів, військових і громадянського суспільства, засобів масової інформації, соціальних мереж та волонтерського руху;
- побудову оновленої системи національної безпеки й оборони, яка буде здатна ефективно реагувати не тільки на сучасні, а й на майбутні загрози;
- об'єднання асиметричних можливостей і зусиль різних держав, а також запровадження жорстких економічних санкцій щодо держави-агресора;
- формування міжнародної коаліції держав, спрямованої на спільний захист демократії, свободи та загальнолюдських цінностей.

Тому в площині гібридних загроз як для України, так і для європейської спільноти міжкультурна комунікація

стає способом подолання фейків. Міжкультурний діалог може бути засобом примирення та вирішення конфліктів.

Російсько-українська війна принесла чимало викликів у сфері міжнародної комунікації. Російська пропаганда активно веде інформаційну війну проти України, що суттєво впливає на імідж країни на міжнародній арені. Не завжди цей вплив буде мати бажані для ворога наслідки, проте часто, якщо вдало використати певні наративи (що ворогові час від часу вдається) можна суттєво похитнути і без того складне становище нашої країни, фейки найчастіше стосуються гострих питань.

Один з базових напрямків протистояння в гібридній війні для України – активна міжкультурна комунікація з партнерами. Зокрема, посилення відносин із країнами-партнерами – Європейським союзом, Канадою, Великобританією та багатьма іншими, що мають довгострокову перспективу, окрім того, що Україні надають допомогу, ми розширюємо свої торгівельні, соціальні, економічні та культурні взаємозв'язки.

ТЕМА 7.

ЕГАЛІТАРНА КОМУНІКАЦІЯ:

ФЕМІНІСТИЧНІ ТА ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Дефініція фемінізму

Зі зміною соціально-політичної, економічної та історичної ситуації в Європі та світі за останні два століття статус жінок помітно змінився. Те, що ми зараз сприймаємо як данність – можливість навчатися в університеті, право на спадок, виборче право, працевлаштування на ринку праці, репродуктивне планування тощо – виборювалося протягом довгих років у різних країнах світу. Якраз слід завдячувати у такому прогресі. Протягом кількох століть активістки і активісти феміністичного руху доводили (і досі продовжують це робити), що жінка – це теж людина. Феміністичний рух лежить у підвалинах емансипації та демократизації суспільства.

Фемінізм – це рух за рівні права і можливості жінок і чоловіків, та також соціальна теорія і критика патріархату як несправедливого суспільного устрою та рух, який підвищив статус жінок у більшості суспільств.

Існує багато дефініцій цього поняття. В українському «Словнику іншомовних слів» зазначається, що фемінізм – суспільно-політичний рух за зрівняння жінок у правах із чоловіками, усунення гендерної дискримінації та боротьба з сексизмом.

В «Академічному тлумачному словнику» в 10 томі (який побачив світ у 1979 році) фемінізм – у буржуазних

країнах політичний рух за зрівняння жінок у правах з чоловіками.

У сучасному контексті фемінізм – це сукупність суспільних і політичних рухів та ідей, спрямованих на досягнення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків у всіх сферах життя. Він передбачає боротьбу з гендерними стереотипами, дискримінацією та нерівністю, а також прагнення забезпечити жінкам такі самі можливості в освіті, професійній діяльності, політиці та суспільстві, як і чоловікам. Основною метою фемінізму є подолання гендерної нерівності та сексизму.

Міфи про фемінізм

Феміністичний рух – сучасна мода

Історія фемінізму (переважно західного) починається з суфражизму і традиційно поділяється на три (іноді чотири) хвилі – періоди з характерними темами та завданнями у виборюванні гендерної рівності, кожен з яких нашаровувався на здобутки попереднього, поєднуючись із ними. Це етапи поступового привернення уваги до певних аспектів боротьби за права жінок, зокрема, у країнах Західної Європи. На сьогодні ще не завершилася друга хвиля фемінізму, але також почалася третя хвиля – тобто, вони йдуть паралельно.

Феміністичні ідеї висловлювали чи не всі відомі жінки протягом людської історії (як титуловані, так і відомі своєю роботою мисткині, науковиці, соціальні реформаторки, активістки). Проте масовості і згуртованості

як рух зусилля жінок проти патріархатного утиску набули після 17 ст.

Початок європейського фемінізму датується кінцем 17 – початком 19 ст., коли думка про те, що жінка займає пригноблене положення в суспільстві, в центрі якого є чоловік (патріархат), отримала широке розповсюдження. Феміністський рух бере початок з реформаторського руху. У Франції до початку Французької революції 1789 почав виходити перший журнал, присвячений боротьбі жінок за рівність, виникли жіночі революційні клуби, членкині яких брали участь у політичній боротьбі.

«Перша хвиля» фемінізму стосується суфражистського руху 19 і початку 20 століття, в якому ключовими питаннями були права власності для одружених жінок і право голосувати та обиратися. Найвідоміші суфражистки Емілія Панкгерст, Елізабет Кеді Стентон), Лукреція Мотт. Першими право голосу отримали 21-літні жінки Нової Зеландії в 1893 році і в Австралії — в 1902 році (як частини Британської імперії). Першою країною світу, де всі повнолітні жінки отримали повне виборче право (обирати і бути обраними) стала Фінляндія.

Під «другою хвилею» розуміють ідеї та дії, пов'язані з жіночим визвольним рухом, який почав розвиватись з 1960 років і виступав за повну юридичну та соціальну рівність жінок і чоловіків. Бере початок від публікації «Другої статі» французької філософині Сімони де Бовуар у 1949 році. Друга хвиля фемінізму характеризується більшою розрізненістю, розмаїттям, неузгодженістю щодо

деяких проблем усередині руху. Але це означає також більше усвідомлення гендерної нерівності та чіткіше усвідомлення того, що жінки досить різні усередині групи.

«Третя хвиля» є продовженням другої та реакцією на її невдачі. Появу відносять до 1990 років. Третя хвиля фемінізму закріпила виклик дуальностям понять стать, гендер, сексуальність. Ідеї інтерсекційності, екофемінізму, трансфемінізму і постмодерного фемінізму набувають поширення, популярними стають транснаціональні форми протесту. Характерними рисами фемінізму третьої хвилі є включення компонентів антирасизму та інтернаціоналізму.

Усі феміністки однакові

У європейському та світовому контексті фемінізм і до сьогодні пов'язується з цілою низкою стереотипів. Починаючи ще з кінця 19 ст. феміністки в крайніх стереотипних уявленнях постають як злі жінки, які залишилися без уваги чоловіків, або не змогли утворити сім'ю, а сам фемінізм зникає, коли жінка знаходить правильного чоловіка. Насправді феміністичні погляди значною мірою пов'язані із суспільною та політичною позицією, тому класично виділяють академічний фемінізм та низовий фемінізм (активізм), а також існує ціла низка течій фемінізму, які між собою встановлюють складні зв'язки.

Феміністки проти чоловіків. Феміністичний рух лише для жінок

Феміністичний рух виступає за рівність і соціальну справедливість, пов'язаний із гендерною теорією. Чоловіки

теж потерпають від традиційних обмежень своєї гендерної ролі, тому чоловіки є союзниками жінок у боротьбі за рівні права і можливості.

В Україні створено кілька чоловічих організацій, що працюють із питаннями гендерної рівності. З 2019 року за підтримки Українського жіночого фонду діє «Профеміністична школа для чоловіків». Профеміністичний чоловічий рух – явище, яке існує не один десяток років. Активісти та інтелектуали переконані, що патріархат і жорсткі гендерні ролі – це те, що гнітить усіх незалежно від статі. Серед відомих та впливових чоловіків, що опікуються ідеями справедливості та рівності статей Джон Стюарт Мілль, Фердинанд Август Бебель, Майкл Кауфман.

Фемінізм не потрібен для українського суспільства

Фемінізм як організований жіночий рух, ідеологія і культурна традиція виник в Україні у 80 роках 19 століття. Першою жіночою організацією вважається «Товариство руських женщин», засноване у 1884 році в Станіславі (тепер Івано-Франківськ) письменницею і феміністкою Наталею Кобринською. У 1887 році вийшов перший жіночий альманах «Перший вінок», виданий Кобринською разом із Оленою Пчілкою. У серії «Жіноча бібліотека» Кобринська видавала твори для жінок, написані жінками.

Зокрема, у 20 ст. відомою феміністкою була літературознавиця Соломія Павличко. У 1992 році вона заснувала видавництво «Основи», у якому після її смерті вийшла праця із відповідною назвою «Фемінізм» (2002).

До сьогодні в Україні залишаються актуальними питання трудових прав жінок, доступу до ресурсів (економічних, владних), можливості дівчат навчатися на рівних із хлопцями в усіх закладах освіти, протидії і боротьби із гендерно-обумовленим насильством.

Феміністична тематика в 21 столітті входить у різні сфери суспільного життя: мову, мистецтво, навчальні заклади, громадські ініціативи тощо. Феміністичні ініціативи стають більш розмаїтими і стикаються із дискусіями навколо низки питань: проституції та комерційного сексу, трудових прав жінок у військовій сфері та мілітаризації суспільства, фемінізації бідності та економічного становища вразливих груп жінок, залученості жінок до політики і гендерних квот тощо.

Течії фемінізму

Світова та європейська традиція має багату історію розгалужених феміністичних ідей, що оформилися у течії фемінізму.

- Ліберальний фемінізм – з 15 ст. – за зрівняння юридичних, політичних та соціальних прав чоловіків та жінок
- Марксистський/соціалістичний/анархічний фемінізм – 19 ст. – причиною пригноблення жінок вважає класову нерівність
- Культурний фемінізм/фемінізм відмінностей – 70-80 рр. 20 ст. – причиною нерівності є ігнорування в політиці жіночих якостей і цінностей

- Радикальний фемінізм – 70-90 рр. 20 ст. – причиною соціальної несправедливості та нерівності є патріархат.
- Інтерсекційний/чорний фемінізм – 70-90 рр. 20 ст. – вважає, що нерівності є множинні (расові, класові, етнічні, статеві) та слід боротися з усіма
- Пост-фемінізм /постмодерний /трансгендерний /постструктуралістський фемінізм – 80 р. 20 ст. – перша третина 21 ст. – нерівність є прервинною, різність ідентичностей є наслідком, виправданням нерівності.

Важливість гендерних досліджень в українському та європейському контексті

Гендер є соціальною статтю, це один із базових елементів нашої ідентичності, поряд зі національною, расовою, статевою, віковою, класовою, соціальною ідентичністю.

Питання важливості/необхідності презентації соціальної статі в суспільному просторі та потреба в обговоренні гендерної справедливості має кілька підстав:

Логічно-прагматична підстава

Розподіл населення за статевою ознакою в Україні близький до паритетного співвідношення 50/50. Відповідно половина виборців, робітників, споживачів є жінками. Для того, щоб економічна, політична та соціальна системи нашої держави працювали оптимально злагоджено жінки та чоловіки повинні мати однакові реальні (а не лише декларативні) можливості реалізувати свої права. Для України вигідно, щоб жінки були політикинями,

депутатками, керівницями підприємств, загалом людьми, що приймають рішення в розподілі соціальних та економічних благ. На рівні Конституції всі громадяни мають рівні права, обов'язки та можливості. Але на рівні повсякденного життя картина зовсім інша.

Приклади соціальної та економічної нерівності:

В Україні жінки отримують в середньому на 22% менше, ніж чоловіки. Найбільший розрив в оплаті праці жінок і чоловіків спостерігається в таких сферах: промисловість (32%), фінансова діяльність (29%), діяльність у сфері культури і спорту, відпочинку та розваг (34%), комунальні та індивідуальні послуги (30%).

Вертикальна сегрегація – нерівність між жінками і чоловіками щодо посад на кар'єрній драбині та в політиці. Наприклад, у I скликанні Верховної ради України було 2,5% жінок, а в IX скликанні вже – 20,6% жінок (завдяки використанню механізму квотування).

Етико-моральна підстава

Кожна людина має право на гідне життя та реалізацію своїх потреб. Права одних громадян не можуть бути реалізовані коштом інших громадян. Етичне співіснування в суспільстві є запорукою сталого розвитку держави.

Проте і до сьогодні в Україні присутні явища:

- Домашнього насильства за гендерною ознакою (за статистикою 2023 р. 21% жінок в Україні страждають від гендерно зумовленого домашнього насильства)
- Проституції та торгівлі людьми
- Сурогатного материнства
- Сексизму (упередження чи дискримінації людей через їхню стать або гендер)

Гуманістична підстава

Запорукою демократичного розвитку України є заплановане державне втілення потреби в самореалізації громадян, збереженні своєї гідності, реалізована потреба в належній суспільній оцінці своєї діяльності. Це можливо лише при використанні гендерно паритетної політики, зокрема у сфері освіти.

Соціальні комунікації, що спеціалізуються на егалітарній гендерній та феміністичній комунікації.

В українському інформаційному та комунікативному полі доречно звернути увагу на такі ресурси:

Гендер в деталях <https://genderindetail.org.ua/>

Цей ресурс поєднує наукові дослідження і громадянський діалог. Видання, засноване 2016 року з ініціативи і за підтримки представництва Фонду імені Гайнріха Бюлля в Україні, має на меті поглиблювати розуміння гендерних питань в українському суспільстві. Редакторки – координаторка програми «Гендерна

демократія» Фонду імені Гайнріха Бьоля в Україні Галина Котлюк та кандидатка філософських наук Тамара Злобіна.

Повага: кампанія проти сексизму у політиці і ЗМІ

Заснована 2014 р. українська освітня правозахисна медіакампанія та портал, спрямовані на рефлексію, розголос та подолання проявів сексизму, гендерних стереотипів та упередженої репрезентації жінок в українських мас-медіа та політиці. Метою кампанії є підвищення обізнаності та розуміння суспільством переваг гендерної рівності й боротьби з гендерними стереотипами.

Соціальні мережі

- Фемінізм UA – спільнота українських феміністок для анонсів заходів і обміну інформацією і думками
- Фемінізм в деталях – дискусійна група експертного ресурсу Гендер в деталях. Створена для осмислення та обговорення складних та важливих питань сучасності.
- Християнський фемінізм в Україні – група в якій поєднують сповідування християнства та фемінізм.

ТЕМА 8.

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СПОСІБ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ

Міжкультурна комунікація в сучасному європейському контексті виходить далеко за межі суто лінгвістичного чи етикетного виміру: вона є практичним механізмом, через який абстрактні політичні цінності перетворюються на реальні суспільні практики. Для України, яка перебуває у процесі глибокої трансформації на шляху до членства в Європейському Союзі, здатність вести діалог із європейськими партнерами, розуміти логіку європейських інституцій та водночас доносити власний історичний і культурний досвід є не менш важливою, ніж формальне виконання критеріїв *acquis communautaire*. Саме тому міжкультурна комунікація постає як інструмент імплементації європейських цінностей — не через механічне копіювання, а через діалогічне засвоєння спільних принципів у контексті власної національної ідентичності.

Європейські цінності як категорія мають подвійну природу: вони одночасно є нормативно закріпленими принципами і живою культурною традицією, що формувалася століттями. У формально-правовому сенсі базове визначення міститься у статті 2 Договору про Європейський Союз, яка називає серед фундаментальних цінностей людську гідність, свободу, демократію, рівність, верховенство права та повагу до прав людини, включно з правами осіб, які належать до меншин. Ці цінності, за задумом засновників європейського проекту, є спільними

для всіх держав-членів у суспільстві, де панують плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність жінок і чоловіків. Проте важливо розуміти, що ці принципи не виникли одночасно з підписанням установчих договорів — вони є результатом тривалої еволюції європейської політичної думки, що включає спадщину античної демократії, християнського гуманізму, ідей Просвітництва про природні права людини, а також трагічний досвід двох світових воєн, який остаточно утвердив імператив "ніколи знову" як моральну основу повоєнної європейської інтеграції.

Зв'язок між європейськими цінностями та європейською культурою є складнішим, ніж може здатися на перший погляд, оскільки Європа ніколи не була культурно гомогенним простором. Католицька, протестантська та православна традиції, романська, германська, слов'янська та інші мовні й культурні спільноти співіснують у межах єдиного політичного проєкту, що ставить питання про те, чи існує "європейська культура" як єдине ціле, чи радше йдеться про сукупність спільних цінностей, які надбудовуються над культурним розмаїттям. Дослідники європейської ідентичності часто наголошують, що європейськість визначається не етнічною чи релігійною гомогенністю, а прихильністю до спільних процедурних і моральних принципів — верховенства права, прав людини, демократичного урядування, — що дозволяє включати до європейського простору культурно різні спільноти, зокрема й ті, що історично перебували на периферії західноєвропейського культурного канону, включно з Україною.

У просторі європейської інтеграції ці цінності виконують подвійну функцію: вони одночасно є критерієм членства та інструментом внутрішньої консолідації Союзу. Копенгагенські критерії, ухвалені у 1993 році, прямо вимагають від країн-кандидатів стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, права людини й повагу до захисту меншин, перш ніж розпочинати переговори про вступ. Водночас усередині самого Союзу ці цінності є предметом постійного узгодження й іноді конфлікту, як демонструють суперечки навколо судових реформ у Польщі та Угорщині. Це означає, що європейські цінності не є статичним набором догм, а радше динамічним простором постійного переговорного процесу між державами-членами, інституціями ЄС та громадянським суспільством, у якому міжкультурна комунікація відіграє роль механізму, що дозволяє узгоджувати національні особливості зі спільними стандартами.

Українська модернізація та імплементація європейських цінностей є процесом, що набув особливої інтенсивності після Революції гідності 2013–2014 років та кардинально прискорився після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році, коли Україна отримала статус країни-кандидата на вступ до ЄС. Цей процес включає не лише формальну гармонізацію законодавства з правом Європейського Союзу, а й глибшу трансформацію суспільних практик: реформу судової системи та боротьбу з корупцією, децентралізацію влади, розвиток незалежних медіа та громадянського суспільства, а також утвердження культури прав людини на противагу успадкованим від радянського періоду патерналістським та авторитарним

практикам управління. Важливо підкреслити, що українська модернізація не є простим імпортом західних інституційних моделей, а радше творчою адаптацією європейських принципів до українського історичного контексту, у якому досвід боротьби за незалежність, опір російському імперіалізму та традиції козацького самоврядування створюють власну генеалогію демократичних цінностей, що резонує з, але не є тотожною, західноєвропейському досвіду.

Формування демократичної політичної культури в Україні є, ймовірно, найбільш довгостроковим і складним аспектом імплементації європейських цінностей, оскільки політична культура — на відміну від формальних інституцій чи законодавства — змінюється значно повільніше й вимагає зміни глибинних суспільних настанов, довіри між громадянами та інститутами, а також практичних навичок демократичної участі. Соціологічні дослідження засвідчують суттєве зростання проєвропейської ідентичності та підтримки демократичних цінностей серед українців, особливо в молодшому поколінні та серед мешканців великих міст, водночас зберігаються регіональні відмінності та залишки патерналістських очікувань щодо ролі держави, успадковані від радянського періоду. Розвиток горизонтальних мереж громадянського суспільства, волонтерського руху, що особливо потужно проявився під час повномасштабної війни, та практик локального самоврядування через децентралізацію є прикладами органічного вкорінення демократичної культури участі, яка є необхідною передумовою для сталого функціонування демократичних інститутів.

Саме на перетині цих процесів міжкультурна комунікація набуває практичного значення. Програми академічної мобільності, такі як Еразмус+, професійні обміни, транскордонне співробітництво громадянського суспільства, а також щоденна комунікація українських дипломатів, журналістів, підприємців та активістів з європейськими партнерами створюють простір, у якому абстрактні цінності перетворюються на конкретний досвід взаємодії. Ця комунікація функціонує в обох напрямках: вона не лише дозволяє Україні засвоювати європейські практики, а й дає європейським партнерам можливість глибше зрозуміти український контекст, зокрема унікальний досвід протистояння гібридним загрозам та збройній агресії, який має значення для переосмислення самих європейських цінностей, зокрема принципу солідарності та колективної безпеки, у нових геополітичних умовах.

Водночас міжкультурна комунікація як інструмент імплементації цінностей стикається з низкою викликів: мовним бар'єром, відмінностями в бюрократичній культурі та стилях ведення переговорів, а також ризиком поверхневого, суто риторичного засвоєння європейської термінології без реальної інституційної трансформації, що європейські партнери іноді критично називають "імітацією реформ". Подолання цього розриву вимагає не лише формальних програм навчання чи консультування, а й розвитку сталих особистих та інституційних зв'язків, які дозволяють будувати довіру на основі повторюваної, послідовної взаємодії, а не одноразових формальних контактів.

Таким чином, міжкультурна комунікація постає не як допоміжний, а як структурно важливий елемент процесу європейської інтеграції України: вона перетворює формальні критерії членства на живий досвід взаємного пізнання, дозволяє адаптувати універсальні європейські принципи до конкретного українського контексту та водночас збагачує саме розуміння європейських цінностей досвідом країни, яка боронить ці цінності зі зброєю в руках. Успіх української євроінтеграції значною мірою залежатиме від здатності підтримувати цей діалог відкритим, чесним і взаємно збагачувальним, а не одностороннім процесом навчання менш розвиненого партнера більш розвиненим.

ТЕМА 9.

ПЛАТФОРМИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНА-ЄС

Комунікація між Україною та Європейським Союзом розгортається сьогодні на кількох рівнях одночасно — від офіційних міждержавних каналів до низової взаємодії громадян, і саме розмаїття цих платформ визначає глибину та стійкість інтеграційного процесу. Якщо на початкових етапах незалежності України комунікація з європейськими структурами мала переважно дипломатичний і декларативний характер, то за останнє десятиліття вона трансформувалася у густу мережу інституційних, регіональних та громадянських каналів взаємодії, кожен з яких виконує власну функцію в процесі зближення України з європейським політичним і культурним простором.

Базові комунікаційні стратегії між Україною та ЄС вибудовуються навколо кількох ключових принципів. По-перше, це принцип інституціоналізації діалогу через договірно-правову базу: Угода про асоціацію 2014 року та поглиблена і всеосяжна зона вільної торгівлі створили постійні механізми консультацій — Раду асоціації, Комітет асоціації, парламентський комітет асоціації, які забезпечують регулярний обмін інформацією та узгодження позицій на різних рівнях влади. По-друге, стратегія комунікації передбачає адаптацію повідомлень до різних цільових аудиторій: якщо для урядових структур ключовим є мова технічних регламентів і виконання конкретних критеріїв реформ, то для широкої громадськості комунікація ЄС традиційно робить акцент на цінностях, можливостях мобільності та економічних

перевагах інтеграції. По-третє, після 2022 року в стратегії комунікації дедалі виразніше з'являється безпековий вимір: розповідь про Україну більше не обмежується виключно наративом трансформації та реформ, а включає й наратив спільної оборони європейських цінностей перед обличчям зовнішньої агресії, що суттєво змінило тональність і зміст комунікаційних кампаній як з боку інституцій ЄС, так і з боку українських державних та громадських структур.

Східне партнерство, започатковане у 2009 році як спільна ініціатива Польщі та Швеції в межах Європейської політики сусідства, стало окремою й важливою платформою комунікації, що охоплює шість країн — Україну, Молдову, Грузію, Вірменію, Азербайджан та Білорусь, участь якої була фактично призупинена після 2020 року. Ця платформа передбачає багаторівневу комунікацію: саміти глав держав, що проводяться раз на кілька років, тематичні платформи співпраці з питань економічної інтеграції, енергетики, зв'язності та демократичного управління, а також програми для громадянського суспільства, зокрема Форум громадянського суспільства Східного партнерства, що об'єднує неурядові організації шести країн для вироблення спільних рекомендацій. Утім, Східне партнерство від початку страждало від внутрішньої суперечності: воно намагалося поєднати країни з дуже різними рівнями амбіцій щодо євроінтеграції та відмінними геополітичними орієнтаціями в межах єдиної рамки, що особливо яскраво проявилось після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, коли стало очевидним, що Україна, Молдова та

Грузія прагнуть значно глибшої інтеграції, ніж передбачав первісний формат сусідства, що зрештою й призвело до надання їм статусу країн-кандидатів окремо від формату Східного партнерства.

Модель "європейського кордону" є концептуально важливою для розуміння комунікації в прикордонному просторі між Україною та державами-членами ЄС, зокрема Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Кордон у сучасній європейській теорії розглядається не лише як лінія розмежування суверенітетів, а й як простір інтенсивної комунікаційної та економічної взаємодії — так звана прикордонна дифузія, коли по обидва боки кордону формуються спільні економічні, культурні та соціальні практики. Програми транскордонного співробітництва, що фінансуються через Європейський інструмент сусідства, а раніше через програми PHARE та TACIS, підтримували спільні проекти в галузі інфраструктури, охорони довкілля, культурного обміну та розвитку малого бізнесу в прикордонних регіонах. Польсько-український кордон є показовим прикладом трансформації моделі: за роки незалежності він пройшов шлях від радянського типу жорстко контрольованого кордону до значно динамічнішого простору взаємодії, хоча повне входження в Шенгенську систему вільного пересування залишається метою, що досягається лише в перспективі повноправного членства України в ЄС.

Міжкультурна комунікація в регіоні Центральної та Східної Європи має особливу історичну динаміку, зумовлену спільним досвідом посткомуністичної трансформації. Країни, що вступили до ЄС у 2004 та 2007

роках — Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія, Болгарія — пройшли шлях, подібний до того, яким сьогодні йде Україна, що робить їхній досвід особливо цінним джерелом практичного знання для українських реформаторів. Водночас регіональна комунікація ускладнюється історичною пам'яттю та неоднозначними епізодами минулого, зокрема українсько-польськими історичними суперечками щодо подій Другої світової війни, які час від часу актуалізуються в публічному дискурсі обох країн, вимагаючи делікатної дипломатичної та громадянської роботи з примирення й порозуміння. Ініціативи на кшталт Вишеградської групи (хоча Україна не є її членом) чи Люблінського трикутника, що об'єднує Польщу, Литву та Україну від 2020 року, демонструють спроби вибудувати додаткові регіональні платформи комунікації та солідарності, які доповнюють офіційний двосторонній діалог Україна-ЄС.

Нарешті, шлях України до Європи неможливо аналізувати без уваги до внутрішньої комунікації в українському суспільстві щодо самого процесу євроінтеграції. Соціологічні дослідження останніх років фіксують стабільно високий рівень підтримки членства в ЄС серед українців, що суттєво зріс після 2022 року, однак ця підтримка супроводжується неоднорідним розумінням практичного змісту євроінтеграції: частина громадян сприймає її переважно крізь призму економічних вигод і свободи пересування, тоді як інша частина акцентує увагу на цивілізаційному та безпековому вимірі членства як гарантії захисту від російської агресії. Українські медіа, освітні програми та державні комунікаційні кампанії,

зокрема ініціативи Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції, відіграють важливу роль у формуванні реалістичних очікувань щодо темпів і складності інтеграційного процесу, попереджаючи як надмірний ейфорійний оптимізм, так і євроскептичну втому від тривалого й вимогливого процесу реформ.

Ключовим викликом для внутрішньої комунікації залишається подолання розриву між елітарним, експертним дискурсом про євроінтеграцію, зосередженим на технічних деталях виконання *acquis communautaire*, та повсякденним досвідом громадян, для яких успіх євроінтеграції вимірюється передусім якістю життя, ефективністю судової системи, подоланням корупції та економічним розвитком регіонів. Ефективні платформи комунікації Україна-ЄС майбутнього мають поєднувати ці рівні — інституційний, регіональний та громадянський, — забезпечуючи, щоб процес наближення до європейських стандартів залишався зрозумілим, легітимним та підтримуваним усіма верствами українського суспільства, а не сприймався виключно як проєкт вузького кола політичних і адміністративних еліт.